

Олексій Гарань

*Професор політології Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
науковий директор фонду «Демократичні ініціативи»
імені Ілька Кучеріва
(Київ)*

ПРОБЛЕМИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІСЛЯ ЄВРОМАЙДАНУ: ЗДОБУТКИ І ЗАГРОЗИ

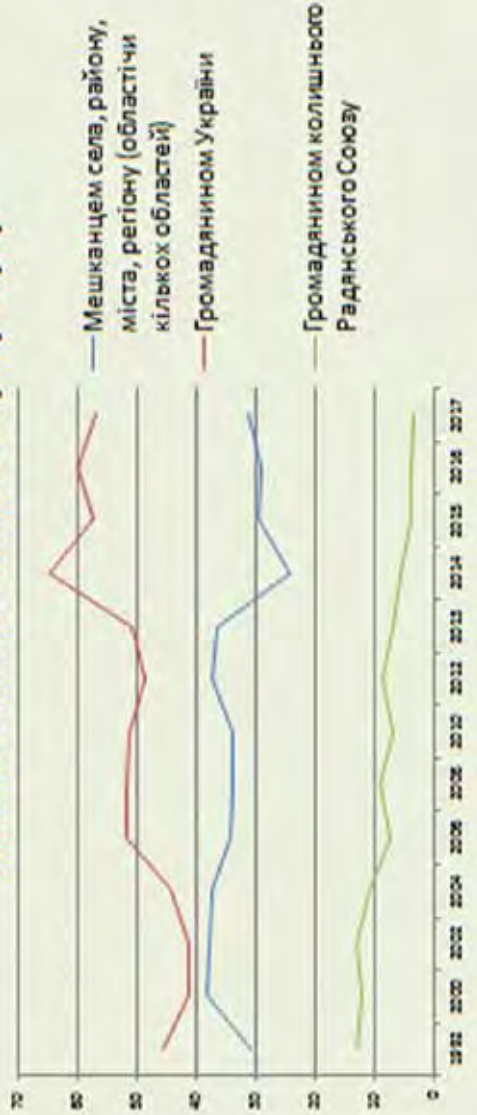
Добрий день, шановна аудиторіє! Оскільки я буду з вами говорити про проблеми консолідації українського суспільства після Майдану, то спиратимуся на дані соціологічних опитувань, аби показати основні тенденції. Нещодавно в «Українській правді» був опублікований великий матеріал Ірини Бекешкіної, директора Фонду «Демократичні ініціативи», старшого наукового співробітника Інституту соціології НАН України, під назвою «Що об'єднує і що роз'єднує українців» (<https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/21/7184007/>). Там є більшість із цих графіків, які ґрунтуються, зокрема, на базі щорічних моніторингів Інституту соціології НАН України.

Також до вашої уваги: Фонд «Демократичні ініціативи» видав у 2017 році монографію «Трансформації суспільних настроїв в умовах протидії агресії Росії на Донбасі: регіональний вимір», а на початку цього року вийшло оновлене, англomовне видання під назвою «Constructing a Political Nation: Changes in the Attitudes of Ukrainians during the War in the Donbas». Обидві ці книжки є у вільному доступі на сайті Фонду «Демократичні ініціативи» (www.dif.org.ua). Хто зацікавиться, – там багато різноманітної інформації та соціологічних опитувань.

Почнемо з першого слайда: «Ким Ви себе вважаєте в першу чергу? Громадянином України чи мешканцем села / району / регіону?». Є навіть опція «Громадянин колишнього Радянського Союзу».

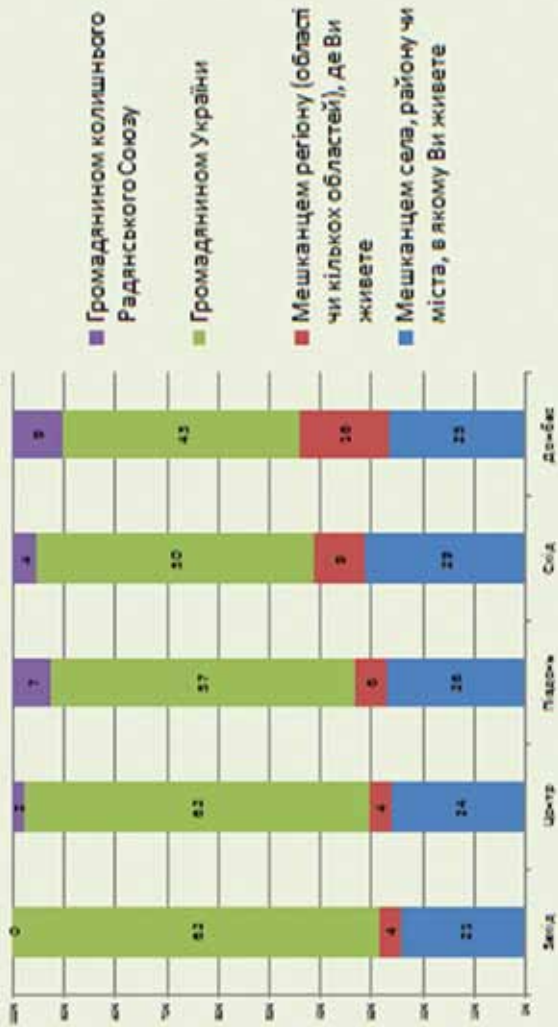
Громадяни вважають основною ідентифікацію з громадянством України

Ким Ви себе вважаєте в першу чергу?

Якщо на початку 2000-х років опція «Громадянин України» і «Регіональна / локальна ідентичність» були майже однакові, то тепер відбувся стрибок ідентифікації з громадянством України. Це дуже позитивний момент. І ви бачите, що загальнонаціональна ідентичність переважає в усіх регіонах України, у тому числі й на підконтрольному Україні Донбасі.

Громадянська ідентифікація переважає майже в усіх регіонах України

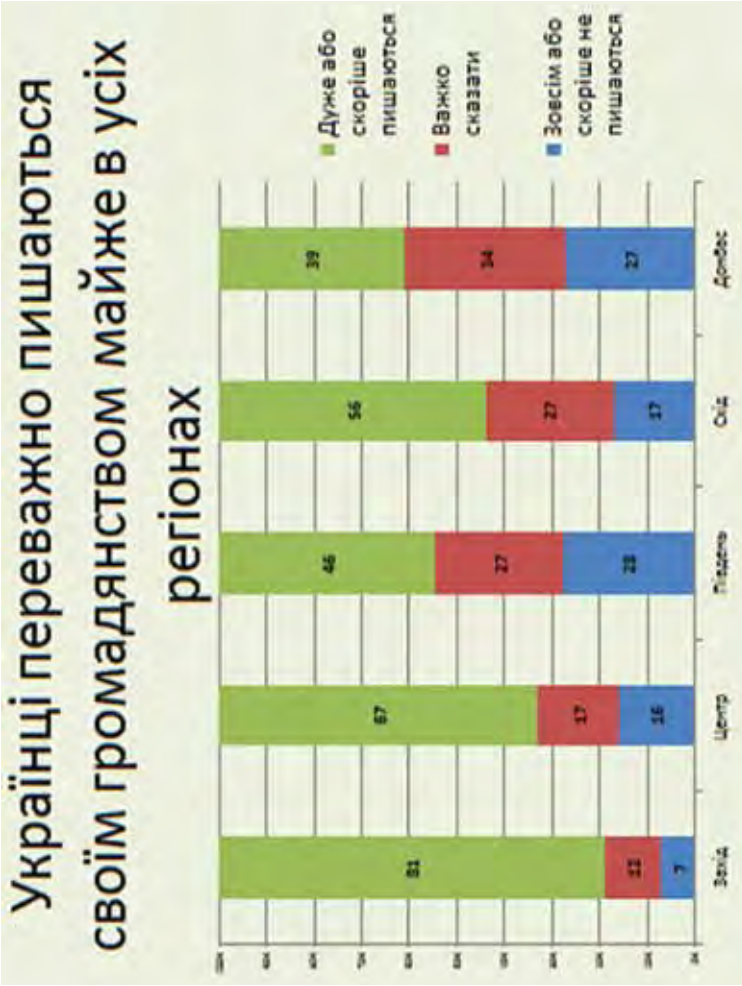
Наступне питання: «Чи пишастесь українці своїм громадянством?». Зелений колір – це «дуже або скоріше пишастесь». Цей вибір переважає над тими, кому або «байдуже», або «важко сказати».

Я думаю, що це також дуже хороша ілюстрація до того, що відбувається в українських ЗМІ. Зокрема, телеканали весь час подають сенсаційні, скандальні матеріали, а наші політики намагаються гучніше прокричати, що «всепогано». Ми теж критикуємо нашу владу, яка заслуговує на критику, на жорстку критику. Однак, тим не менш, українці все одно пишаться своїм громадянством. При цьому, якщо говорити по регіонах, то, у принципі, ситуація теж непогана, за винятком Донбасу (тут і далі йдеться про підконтрольний Україні Донбас). Хоча і на Донбасі тих, хто пишаться українським громадянством, більше, аніж тих, хто не пишаться. А далі йдуть ті, кому байдуже, – аби перестали стріляти, або щоб була краща економічна ситуація.

Слайд 4

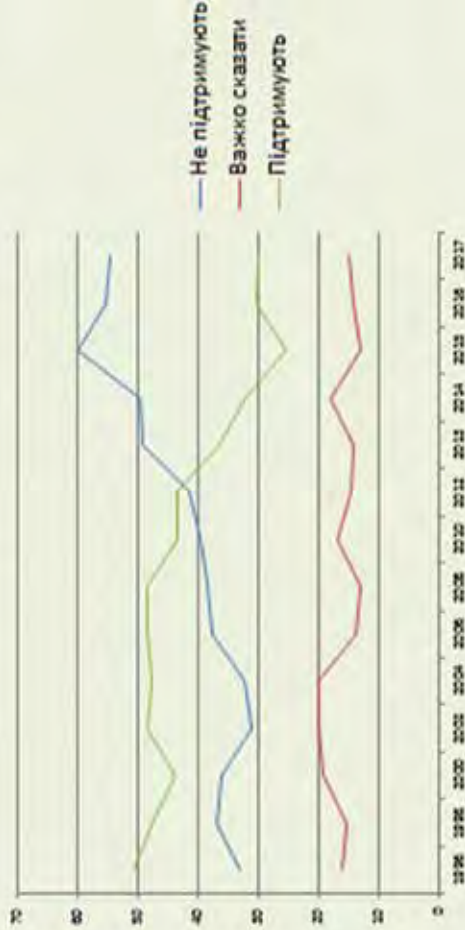
Словосно того, чи надавати, чи не надавати статус офіційної російської мові, «не підтримують» – це синій колір, а «підтримують» – зелений. Бачите, що десь до 2012 року тих, хто підтримував надання російській мові статусу офіційної, було більше, ніж тих, хто був тільки за українську мову. Тепер ситуація змінилася.

Однак тут уже починаються регіональні розбіжності.

Українці вже не хочуть надавати офіційний статус російській мові

Ставлення до надання російській мові статусу офіційної

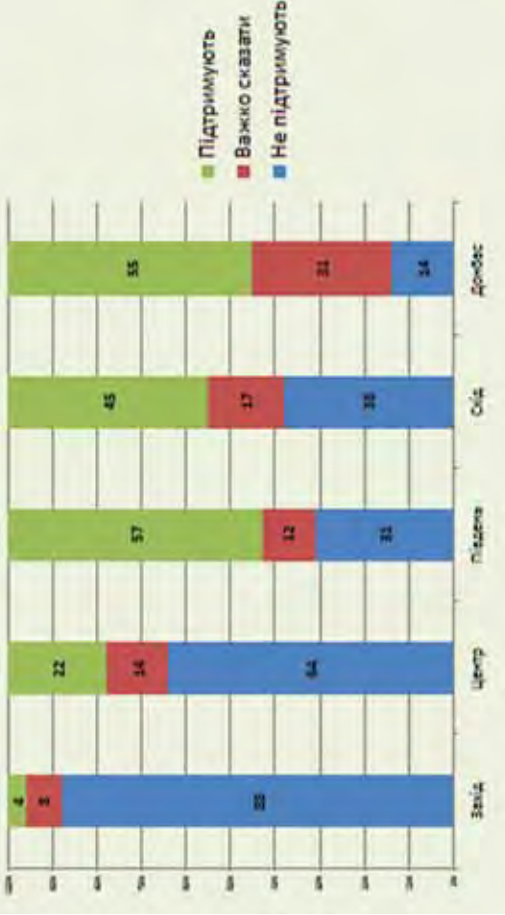
Слайд 6

Хоча ми маємо розуміти: коли просимо людей визначити пріоритети («А що для Вас є найбільш пріоритетним?»), питання мови потрапляє до другого десятка. Тобто насправді людей хвилюють зовсім інші питання, які є спільними для всієї України. Тому я б це прокоментував так. Якщо людей питають: «А хочете, щоб російська мова була офіційною?», то часто можна почути по-конформістськи:

«А хай буде!», «А чому

ні?». Але чи будуть ці люди політично активними і, скажімо, чи виходитимуть на якісь акції, як це було із захистом української мови за часів Януковича, – очевидно, що навряд. Та політики можуть цим користатися. І ми повинні бути свідомі того, що «мовну карту», так чи інакше, будуть розгравати «Опоблок» і партія «За життя» (яка є віртуальною! Партії нема, а рейтинг у неї є). Тепер очевидно, що це все-таки будуть використовувати в передвиборчих кампаніях.

Ставлення до статусу російської мови все ще ділить регіони

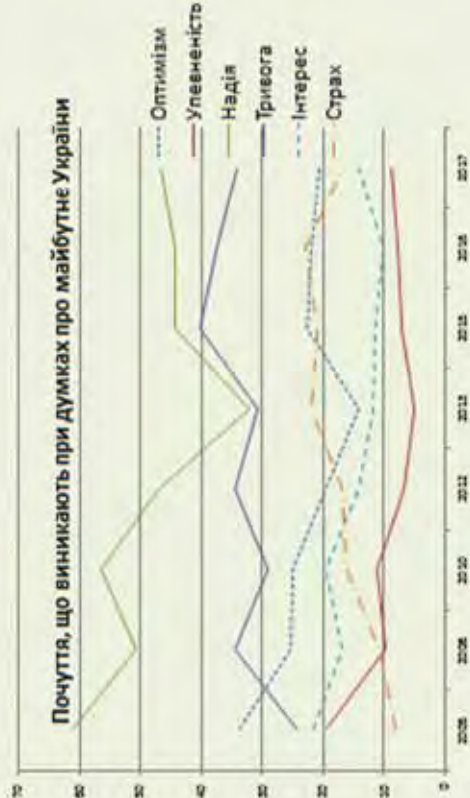

Тепер про настрої.
З якими настроями українці дивляться в майбутнє? Ми дали кілька різних опцій, і треба було вибрати.

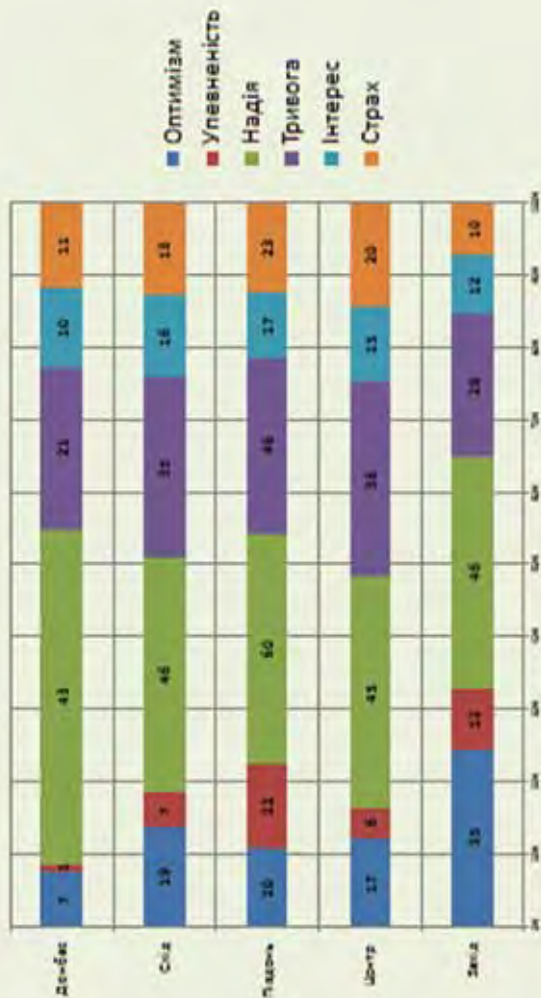
Слайд 7

«Оптимізм», звичайно, не вийшов на перше місце. На першому місці стоїть «надія» – з достатньо великим відривом від «тривоги», а «страх» – набагато нижче. Кожен може переверити для себе, як би він відповідав на це питання. Так, складно, так, тривожно. Мені теж тривожно: а що буде далі з політичною, економічною, воєнною ситуацією. Однак переважає «надія», причому в усіх регіонах. Це теж хороша ілюстрація до таких тез, як «зрада» або «все пропало». Виявляється, українці розумніші, порівняно з тим, що пропагують політики чи ведучі ток-шоу на різних телеканалах.

Надія - головне почуття у роздумах про майбутнє України

Ситуація складна, але надія переважає всюди

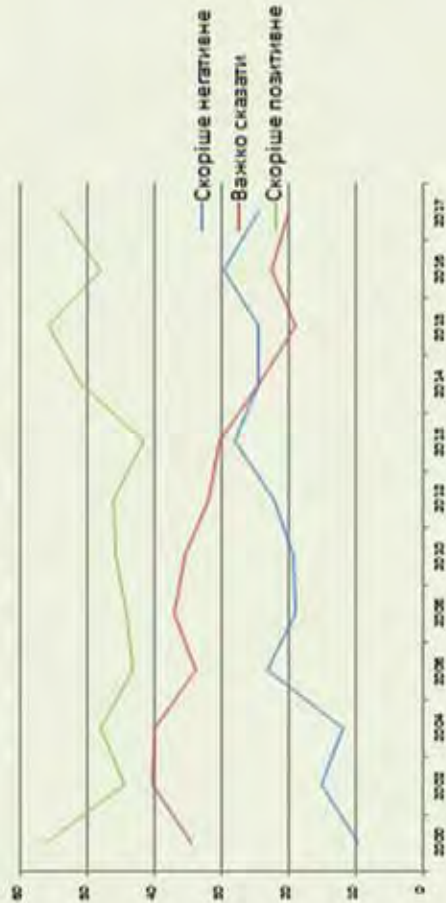
Стосовно європейського вибору, то, власне, нічого сенсаційного немає. Загалом ця позиція переломилася майже завжди.

Слайд 9

Проте були часи, коли, якщо ставили питання руба: «Ви за Європейський Союз чи за вступ до митного союзу з Росією?», то кількість відповідей була майже однаковою. Було і таке за часів Януковича. Тоді, як на мене, абсолютно фантастичні зміни. Східний вектор майже повністю обвалився.

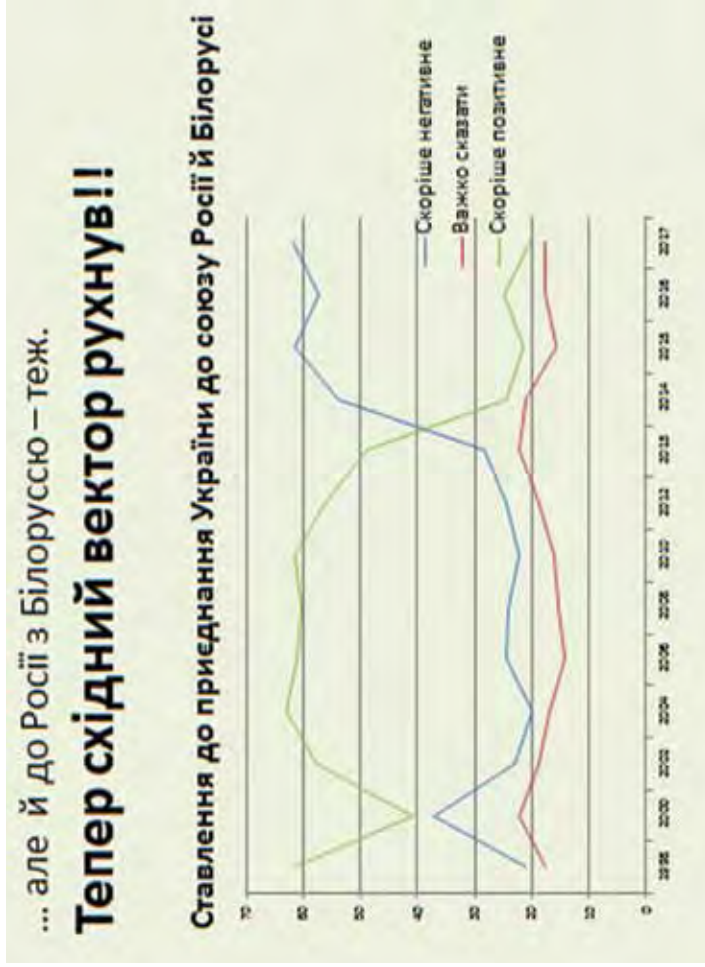
Українці завжди хотіли йти в Європу, але...

Ставлення до вступу України до Європейського Союзу

Слайд 10

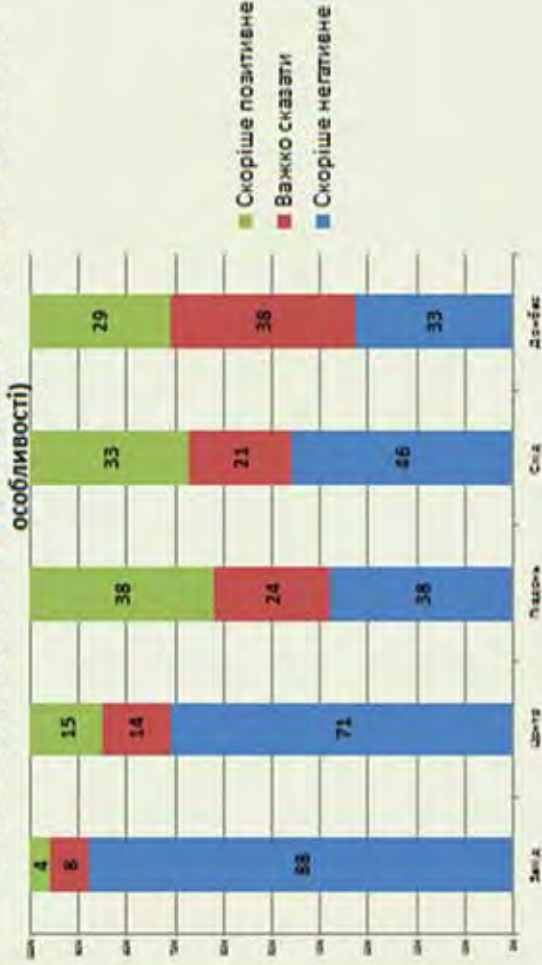
Бо раніше була така амбівалентність, аполітичність українців, які казали: «А ми хочемо бути і там, і там. Ми з усіма хочемо дружити – і з Європейським Союзом, і з Росією». Наші опитування виявляють, що тепер, якщо ставимо питання руба: «Ви хочете або до Європейського Союзу, або до митного союзу з Росією, який зараз називається Євразійський Союз», то східний вектор набирає лише близько 10 % – вони, попри все, хочуть до митного союзу з Росією. А якщо ми подивимося на Південь і на Схід, то ця мотивація часто буде більшою. Тобто, на жаль, навіть агресія Путіна не всіх переконала, працює російська пропаганда, «п'ята колона» в Україні, у тому числі й на наших телеканалах.

Українці вже хочуть у НАТО. Бачите синій колір? Це негативне ставлення до НАТО, яке «обвалилося», а зелений – позитивне ставлення до НАТО.

До союзу з Росією та Білоруссю вже не прагнуть, але теж не всі...

Ставлення до приєднання України до союзу Росії й Білорусі (регіональні особливості)

Слайд 12

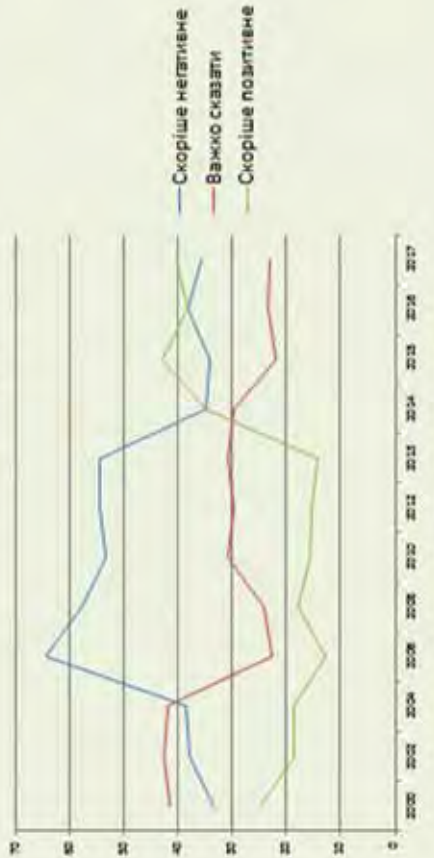
Тепер кількість людей, які хочуть у НАТО, переважає тих, хто проти цього. Коли ми ставимо питання руба («якщо би був завтра референдум по НАТО, чи Ви підете на голосування?»), то тут опитування «Демініцітив» показують, що 70 % українців на референдумі проголосували б за вступ до НАТО.

Чому така велика цифра? Треба до цієї цифри все-таки ставитися з певним застереженням. Чому? Тому що, по-перше, ми говоримо про гіпотетичний референдум, і зараз ті, хто проти НАТО, – деморалізовані, політично неактивні. Якщо такий референдум по НАТО відбудеться, то буде масова кампанія «проти» – знову ж таки, і Росія, і частина наших політиків підійме пропагандистський шквал, відбудеться мобілізація електорату. І цифра тих, хто проти, буде підніматися. Проте, тим не менш, тенденція очевидна. Усе-таки більшість українців виступає за вступ до НАТО.

Хоча, звичайно, тут є регіональні відмінності. І бачимо, що по регіонах це має неоднозначний вигляд.

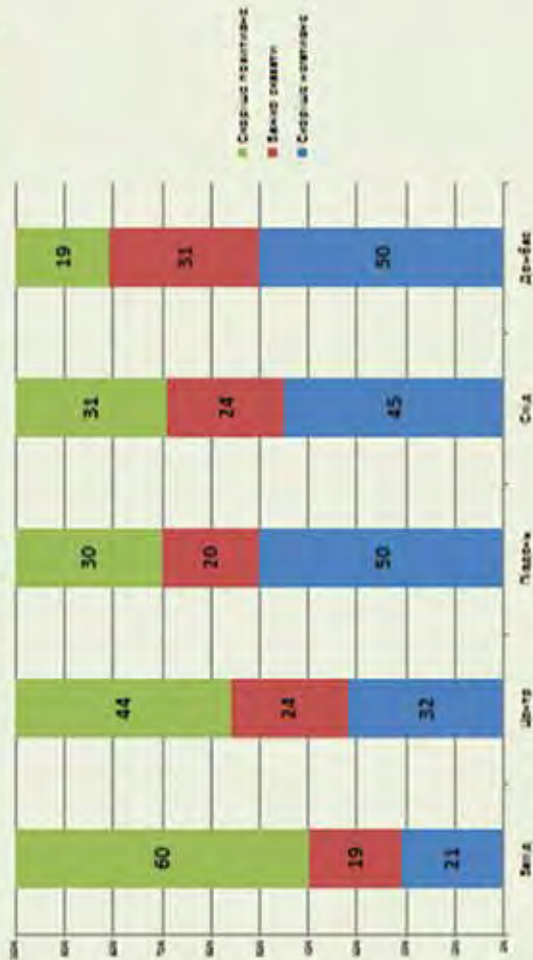
Українці вже хочуть в НАТО (принаймні половина з них)

Ставлення до вступу до НАТО

Але ставлення до НАТО ділить країну

Ставлення до вступу до НАТО (регіональні особливості)

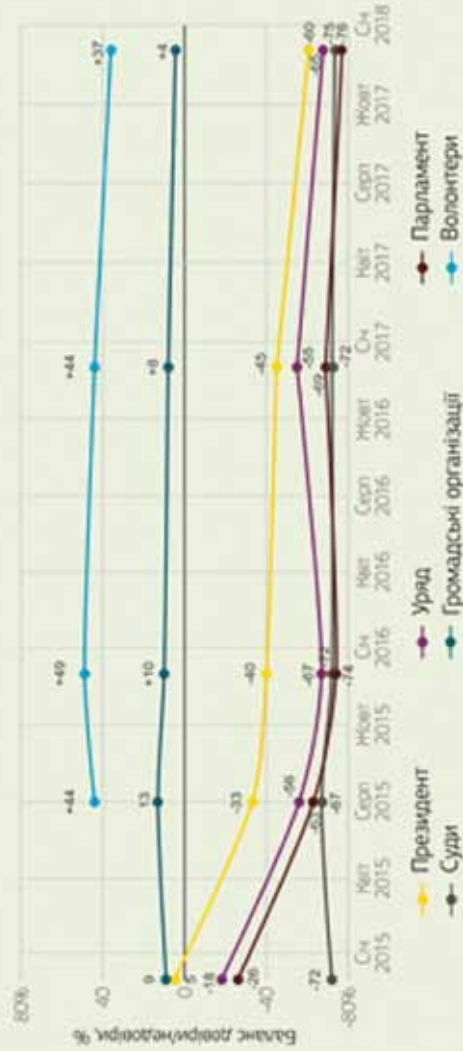

Тобто загалом по Україні цей референдум має вигравний результат, але у східних і південних регіонах прихильники НАТО будуть у відносній меншості. Тому що значна частка людей усе-таки ще продовжує вірити в «позаблоковий стан». Вони вірять, що якщо ми не будемо в НАТО, то це буде краще. Тобто, знову ж таки, навіть агресія Путіна їх не переконала, що позаблоковий стан – це, насправді, шлях у нікуди. Хоча 19 % на Донбасі за НАТО, я думаю, – це фантастична зміна, бо ще п'ять років тому був нуль. А тепер люди починають навіть на Донбасі усвідомлювати, що варто йти до НАТО.

Відтак референдум по НАТО буде виграний. Однак результати покажуть відмінність по регіонах, і це, з політичного погляду, не дуже вигідно. І, я думаю, саме цим пояснюється, що Порошенко дещо змінив свою риторику. Ви знаєте, що він-таки говорив про референдум, а тепер сказав: «Давайте закріпимо курс на ЄС і НАТО в Конституції». Тобто він хоче піти простішим шляхом, не поляризуючи країну, а, скажімо, внести це питання до Парламенту і прийняти двома третинами голосів. Тому що навіть супротивники Порошенка, його опоненти – Тимошенко, Ляшко і так далі, очевидно, усе одно не зможуть виступати проти. Звичайно, Порошенко це розглядає також з погляду своїх інтересів під час виборчої кампанії. Це буде на нього працювати, він поставить собі «плюс». Так само, як він, у разі успіху, поставить собі «плюс» і з наданням канонічного статусу Українській автокефальній православної церкві. Але це співпадає з інтересами України.

І останній слайд – українці не довіряють державним інституціям. Це не дивно для українців – ми завжди не вірили державним інституціям. Ми можемо говорити, що це погано, однак це краще, аніж те, що відбувається в Росії. Президент України також має негативний баланс довіри / недовіри, але в нього він усе-таки кращий, аніж в інших інституцій. Про суди я не кажу – взагалі повна недовіра, і ми розуміємо чому. Але ми довіряємо волонтерам, громадським організаціям. Це дуже добре, бо ви знаєте, що насправді наявні спроби дискредитації антикорупціонерів, але люди їм якраз довіряють. І, до речі, більшість людей вважають, що це буде добре, якщо громадські активісти підуть у політику. До цього ще можна додати, що українці довіряють армії, українці довіряють церкві. Отже, армія, церква, громадянське суспільство, волонтери – це те, кому довіряють українці.

Громадяни довіряють волонтерам та громадським організаціям і не довіряють державним інститутам

Наостанок хочу зазначити, що ми вступаємо в період виборів, де всі рішення буде приймати політикум, очевидно, з огляду на майбутні вибори. Виборча кампанія буде популістською, на жаль, і це будуть використовувати всі сили. Це якраз те, чого очікує від нас Путін, який хоче, щоб в Україні дестабілізувалася ситуація за рахунок того, що відбувається в самій демократії. Це традиційний підхід диктаторів. Буде дуже багато скандалів, багато інформаційних вкидів, популістської пропаганди. Тобто усе буде спрямовано на те, щоб дестабілізувати саму українську політичну систему, і, загалом, на все, що в нас відбулося після Майдану. Тому ще раз наголошу: нам не треба піддаватися на гасло «все пропало», не треба піддаватися на дуже спрощений вибір «зрад» або «перемог». Нам треба вкрай холодно оцінювати політиків за їхніми реальними справами, не по тому, як він лише критикує того чи іншого опонента, а думати над тим, які будуть наслідки обрання того або іншого політика. Тобто буде складний 2019 рік, але я думаю, що ми прорвемося. Як кажуть євреї: «Пережили фараона – і це переживемо».